

ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ ПОПОВ – ОРГАНІЗАТОР НАКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

Чінчой О. О., Трифонова О. М.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У статті досліджено основні факти науково-педагогічної діяльності професора кафедри фізики Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна Попова Ігоря Васильовича; охарактеризовано І. В. Попова як високоосвіченого методиста з фізики, учасника Другої світової війни, педагога, науковця.

Ключові слова: *І. В. Попов, методист з фізики, учасник війни, науковець.*

IHOR VASYLOVYCH POPOV – ORGANIZER OF RESEARCH WORK OF TEACHERS AND STUDENTS OF THE UNIVERSITY

Alexander Chinchoy, Olena Tryfonova

The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

The main facts of scientific and pedagogical activity of the professor of the department of physics of the Kirovograd state pedagogical institute named after A.S. Pushkin Popov Igor Vasilyevich are investigated in the article; I.V. Popov is characterized as a highly educated methodologist in physics, a participant of the Second World War, a teacher, a scientist.

Key words: *I. Popov, methodologist in physics, participant in the war, scientist.*

Ігор Васильович Попов народився 8 квітня 1914 р. у м. Будьонному Воронежської області. Його батько був завідувачем гімназії, а мати працювала вчителькою. У 1927–1930 рр. навчався в школі другого ступеня станиці Єкатеринославська Краснодарського краю. Після завершення навчання працював учителем у цій самій школі. З 1931 до 1937 р. учителював у

педагогічному технікумі, потім працював викладачем індустріального технікуму в м. Махачкалі.

З листопада 1937 до 1940 р. перебував на службі в армії. Зокрема, Ігор Васильович брав участь у фінській війні, під час якої захворів на астму і тому був комісований з армії через хворобу. Попри можливість не брати участь у бойових діях у 1941 р. він добровільно пішов в ополчення. Три місяці воював на передовій, відбиваючи атаки фашистів. Коли Червона Армія перейшла в наступ, його знову комісували, тому І. В. Попов повернувся до навчання на фізико-математичний факультет Воронежського педагогічного інституту.

За бойові заслуги його нагороджено медалями «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні», «Ветеран праці», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «За оборону Москви».

Навчання в педагогічному інституті завершив з дипломом з відзнакою. У 1943–1952 рр. працював учителем середньої школи у м. Борові Воронежської області та водночас керував міським методичним об'єднанням учителів фізики.

1952–1957 рр. працював старшим викладачем у педагогічному інституті спочатку в м. Балашові, а потім – у м. Новосилкові. Окрім викладання, активно займався науковою діяльністю. У 1955 р. захистив кандидатську дисертацію. Із серпня 1957 р. до серпня 1965 р. перебував на посаді доцента педагогічного інституту в м. Орлі. Упродовж цього часу отримав низку подяк за організацію нових лабораторій, керівництво науковою діяльністю студентів, успіхи в науковій та освітній діяльності. У вересні 1965 р. його було зараховано на посаду доцента кафедри фізики Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна.

Загалом, Ігор Васильович змінював місця роботи через хворобу, отриману під час фінської війни. Саме із цієї причини він переїхав до Кіровограда, оскільки тут він почувався добре.

В інституті Ігор Васильович був успішним на викладацькій роботі, а також у науковій діяльності. В 1978 р. його призначено на посаду професора

кафедри фізики й завідувача цієї кафедри. Уперше в Україні розробив курс «Основи методики наукових досліджень».

У його світогляді першорядною була висока громадянська позиція. На той час учасники бойових дій у Великій Вітчизняній війні могли користуватися пільгами, однак Ігор Васильович категорично відмовився від пропозиції колег оформити відповідні документи. На його думку, вдови тих, хто не повернувся з поля бою, повинні мати більші пільги, ніж уцілілі ветерани. Таку мав вдачу!

Улюбленими видами спорту для І. В. Попова були легка атлетика, шахи; його вважали одним з кращих нумізматів міста. Окрім того, майстерно грав на фортепіано, співав, оскільки виховувався в родині вчителів.

Особлива риса Ігоря Васильовича – організаторські здібності. В Україні ніхто не міг дорівнятися до його вміння створювати шкільний фізичний експеримент з оптики. У його науковій школі освоєно й розширено можливості експериментування з геометричної, хвильової та квантової оптики. Він першим в Україні упровадив в освітній процес вищої та середньої школи лазери й розширив перелік демонстрацій. Під його керівництвом розроблено навчальні моделі інтерферометрів Жамена, Фабрі-Перро, Рождественського, Майкельсона тощо; започатковано дослідження з голографії; створено перші монохроматичні джерела світла для навчальних цілей. Зокрема, розроблено схеми, за якими створено генератори для запалювання безелектродних газонаповнених ламп.

В історії кафедри фізики можна виокремити трьох найбільш яскравих особистостей: П. Г. Холявенка, І. З. Ковальова та І. В. Попова. З-поміж яких: П. Г. Холявенко та І. З. Ковальов були справді прекрасними викладачами й організаторами освітньо-виховного процесу, а І. В. Попов – найбільш помітним в Україні організатором студентської науково-дослідної роботи. Учений започаткував в інституті підготовку дипломних робіт, спецкурс із основ наукових досліджень. Сам став прикладом високої порядності, надавав допомогу всім без винятку викладачам кафедри, жив для людей.

Ігор Васильович розробив понад 250 дослідів з оптики, які описано у всесоюзному журналі «Фізика в школі» та двох книгах: «Демонстраційні досліді з оптики і будови атома» та «Методика і техніка експерименту з оптики» (два випуски).

Першу книгу широко використовували для організації демонстраційного фізичного експерименту. У ній викладено методику й техніку постановки демонстраційних дослідів Юнга, Френеля, Ллойда. Чи не вперше здійснено постановку дослідів інтерференції в тонких плівках, кільця Ньютона. Серія дослідів з дифракції світла є особливо цікавою: дифракція від тонкої дротини, від щілини. У цій праці представлено досліді з геометричної та хвильової оптики. Унікальними є досліді з дисперсії світла, хімічних властивостей світла, дослідження законів Столетова, розподілу енергії в спектрі абсолютно чорного тіла тощо. Учений першим в Україні запропонував діючі навчальні моделі інтерферометрів.

У другій книзі зібрані найбільш вдалі досліді з усіх тем оптики. Ця праця мала успіх у більшості педагогічних закладах вищої освіти України та в учителів вітчизняних шкіл.

У колі наукових інтересів І. В. Попова були також проблеми історії фізики. Зокрема, намагався дослідити архів Ньютона з техніки постановки експериментів. Тривалий час науковець працював у архівах Прибалтійських країн і Кенінгсберга. У його доробку – опис праці Л. Ейлера в частині фізичних відкриттів. Досліджував Ігор Васильович творчість М. В. Ломоносова з означення поняття маси та закону збереження енергії.

Учні І. В. Попова неодноразово замислювалися: звідки така в нього вдача, така невичерпна любов і повага до людей. У своїх спогадах М. І. Садовий зазначає: «Пам'ятаю, як якось підготували наукову статтю, визначили, куди надішлемо. І тут Ігор Васильович схвильовано говорить: «Давайте передрукуємо першу сторінку й у співавтори додамо викладачів, до яких ми зверталися за консультацією». Це було не один раз. Він не терпів

непорядності, яка іноді траплялася щодо нього чи інших членів кафедри, і був у таких випадках не стриманим, але чесним».

8 квітня 2021 р. виповнилося 107 років з дня народження видатного вітчизняного вченого-методиста, педагога, громадянина Попова Ігоря Васильовича. Тридцять років тому він вийшов на пенсію, однак до цього часу його пам'ятають учні та колеги. Наприклад, згадують, як щодня о 7-й годині ранку Ігор Васильович з'являвся в лабораторії методики навчання фізики. Після цього заходив у книжковий магазин «Школяр», що знаходився на нинішній вулиці Дворцовій, ознайомлювався з новими надходженнями з фізики, математики, методики навчання фізики, педагогіки та психології. На той час такі надходження були систематичними, змістовними й доступними за ціною.

З магазину він швидкою ногою повертався до інституту й з порога доручав завідувачу лабораторії методики навчання фізики Величкові С. П. (нині доктор педагогічних наук, професор) чи Вовкотрубові В. П. (нині доктор педагогічних наук, професор) негайно повідомити студентам про наявність корисної книги в «Школярі». Нерідко сам заходив до студентів-фізиків в аудиторії й рекомендував придбати важливі для них книги. Товариш Ігоря Васильовича, директор магазину Василь Петрович, знав кожного студента фізико-математичного факультету й відразу видавав для продажу потрібну книгу. Учень І. В. Попова, нині доктор педагогічних наук, професор М. І. Садовий завдяки такій співпраці протягом чотирьох років навчання придбав близько 300 книг, які нині є рідкісними, їх майже немає в бібліотеках університетів. До наукової школи вченого належать доктори наук, професори С. П. Величко, В. П. Вовкотруб, М. І. Садовий; кандидати педагогічних наук, доценти І. З. Ковальов, С. О. Кононенко, О. О. Чінчой, кандидати технічних наук, доценти В. І. Сірий, І. Ю. Ткачук, Л. О. Волков, Ю. М. Мамонтова та ін.

Особливу увагу звертали на студентів, які під керівництвом Ігоря Васильовича займалися науково-методичною роботою. Кожен одержував

конкретні завдання, виконання якого контролювалося щоденно. Причому це був не школярський контроль, а дружні дискусії з досліджуваної проблеми.

Згадує М. І. Садовий: «Ще на початку другого курсу мені було запропоновано зайнятись створенням приладів з хвильової оптики. Розпочали з виготовлення приладів для відтворення дослідів Юнга від подвійної щілини, дзеркал Френеля, Дзеркала Ллойда для фронтальних і демонстраційних дослідів. Методичний прийом Ігоря Васильовича полягав у з'ясуванні основних правил налагодження установки. Але це не все. Важливою частиною методики І. В. Попова було навчитись фотографувати інтерференційні картини. Для цього використали дзеркальні фотоапарати та добре затемнене приміщення лабораторії. Нерідко такі фотографування проводились у темну частину доби. Після цього розпочинався етап практичного застосування виготовлених приладів не лише для безпосередньої демонстрації картини інтерференції, а й для виготовлення інтерферометрів» [3]. Ігор Васильович завжди отримував надзвичайне задоволення, коли його учні досягали практичного експериментального результату.

Для визнання й вшанування заслуг відомого науковця, учителя, новатора у квітні 2014 р. кафедра фізики та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка й лабораторія «Дидактики фізики» Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України провели науково-практичну конференцію «Сучасні тенденції навчання фізики у загальноосвітній та вищій школі», присвячену 100-річчю від дня народження відомого фізика-методиста в Україні, кандидата педагогічних наук, професора Ігоря Васильовича Попова.

Список використаної літератури.

1. Огородников Г. Ф., Башкатов М. И., Попов И. В., Ростовцев Н. М. Демонстрационные опыты по оптике и строению атома. Москва: Просвещение, 1967. 176 с.

2. Попов И. В. Как развивать самообразование учащихся // Физика в школе, 2001. №6. С. 46.
3. Садовий М. І., Сергієнко В. П., Попов І. В. Методика і техніка експерименту з оптики. Кіровоград: Сабоніт, 2008. 253 с.
4. Садовий М. І., Трифонова О. М. І. В. Попов – методист, педагог, науковець // Сучасні тенденції навчання фізики у загальноосвітній та вищій школі: [зб. матеріалів Міжнародн. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження І. В. Попова, 25–26 квітня 2014 р., м. Кіровоград / Укл.: Садовий М. І., Лазаренко Д. С., Трифонова О. М. та ін.; Відп. ред.: М. І. Садовий]. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 29–33.
5. Садовий М. І., Трифонова О. М. До 100-річчя від дня народження І. В. Попова // Наукові записки. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 5. Ч. 3. С. 37–42.